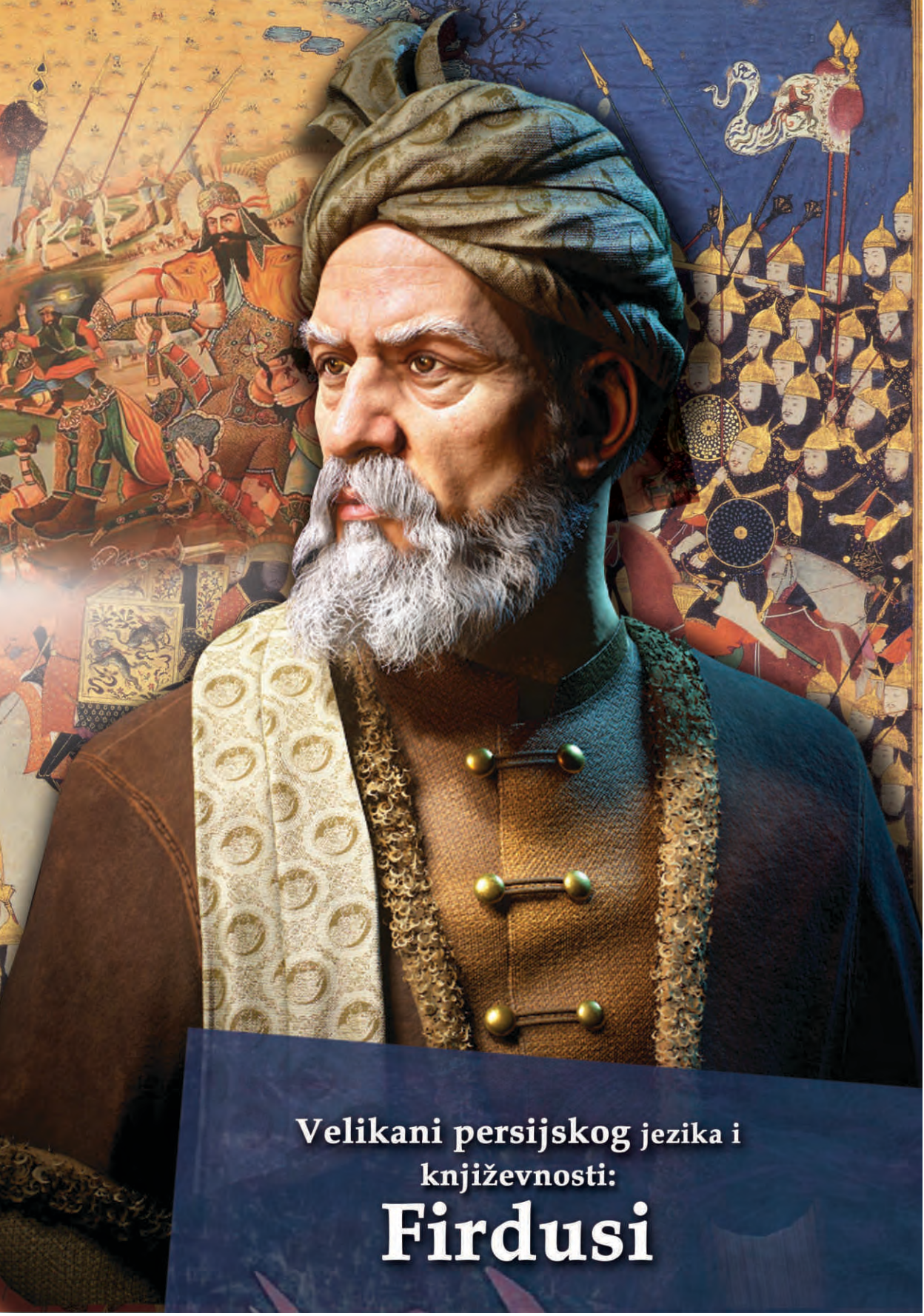

Velikani persijskog jezika i
književnosti:

Firdusi

به نام خداوند جان و خرد کزین برتر اندیشه برگزید

Sadržaj

<i>Reč direktora Kulturnog centra ambasada IR Iran u Beogradu</i> Amir Purpezešk	1
<i>Dan persijskog jezika I Hakima Ferdosija</i> dr Said Safari	2
<i>Firdusi</i> Jovana Jović	4
<i>Šahnama</i> Julijana Jevđenić	9
<i>Rustem I Suhrab: Analiza i rezime</i> Ljubica Trzin	16
<i>Rostam i Esfandiar</i> Đorđe Knižević	24
<i>Sedam Rostamovih zadataka</i> Milica Timic	30
<i>Firdusi – najveći istočni epski pesnik</i> Jelena Batovac, Miljana Živić	36
<i>Kratak pregled Šahname</i> Marko Stojković	47

Velikani persijskog jezika i književnosti: Firdusi

Glavni urednik

Saeed Safari (Filološki fakultet, Univerzitet u Beogradu)

Lektura

Aleksandar Dragović

Redakcija

Jovana Milovanović

Julijana Jevđenić

Dizajn

Samaneh Hajam (Teheran, Iran)

Portret Firdusija na naslovnoj strani

Ajdin Salsabili

Kulturni centar Ambasade I.R. Iran u Beogradu

Centar za persijske studije

Filološki Fakultet, Univerzitet u Beogradu

چهارم و ششم و نهم و دهم
یکایک پیاز است و دو جنگ

با یکدیگر بسته رزم و کین
بند بختی زلف اوانک

آرشان و مهر و نسوخت
که را کشتن کی نه من
جواز و کشتن از بندای
بشکن کی که در کای

اگر شان بر کران که پست
پاموئی که یک است
بشکن و چار نویدای
پروچی چستی و چو پکی

کشتن دشمنان و پست
کی امروزه او شان نیست
بشکن و چار نویدای
پروچی چستی و چو پکی

بجای پست از زمان نهید
بازن نهانی که کشتن
دشمن را با شمشیر چست
بشکن او را که در کای

25. ordibehešt, odnosno 15. maj, proglašen je u iranskom kalendaru za nacionalni dan Hakima Abu al-Kasimu Ferdusija i dan persijskog jezika. Takođe, 28. ordibehešt, odnosno 18. maj, je dan Hakima Omara Hajama Nejšaburija.

Hakim Abu al-Kasim Ferdusi je imao neuporedivu ulogu u očuvanju drevne istorije Irana i persijskog jezika i književnosti, i shodno tome, on i njegovo dragoceno delo „Šahnama“ se pominju kao slavni simbol iranskog identiteta i spasitelj nacionalnog identiteta Iranaca. Hakim Omer Hajam Nejšaburi je, takođe, istaknuti iranski naučnik, matematičar, astronom, filozof i pesnik, koji svetsku slavu i posebno mesto u iranskoj i svetskoj književnosti duguje svojim katrenima.

Kulturni centar Ambasade Islamske Republike Iran u Beogradu ima čast da putem predstavljanja ove dvojice iranskih velikana prijateljima u Srbiji i ljubiteljima iranske kulture i persijskog jezika i književnosti učini iskorak u pravcu jačanja kulturno-književnih spona između dve zemlje.

Iskreno se zahvaljujem dr Saidu Safariju, profesoru persijskog jezika i direktoru Centra za persijske studije Univerziteta u Beogradu, koji je imao značajnu ulogu u održavanju ovog književnog skupa, kao i dragim studentima persijskog jezika koji su pokazali veoma dobru kooperativnost u pripremi brošure posvećene obeležavanju dana Hakima Ferdosija i održavanju ovog književnog programa.

Amir Purpezešk
ataše za kulturu Ambasade IR Iran u Beogradu

Bez uvoda, počinjem pitanjem: Da li možete da čitate i razumete tekstove, knjige, pesme i prozu na vašem jeziku od pre hiljadu godina? Mali je broj jezika na globalnom nivou čiji se govornici pozivaju na izvore i tekstove od pre deset vekova i mogu da ih čitaju i dobro razumeju. U tome postoji jedan izuzetak, a to je persijski jezik! Danas govornik persijskog jezika ili neko ko je naučio persijski može da prelista knjigu Hakima Ferdosija, „Šahnamu“, jedno od najvećih književnih dela Irana i sveta, nastalo u jedanaestom veku, i da pročita njene epske pesme i atraktivne priče i uživa u njima! I za to čak neće imati preveliku potrebu za rečnikom. S druge strane, u slučaju većine drugih jezika, direktan pristup drevnim tekstovima je veoma otežan. Sada ćete me pitati: da li to znači da se persijski jezik nije promenio tokom poslednjih hiljadu godina? Odgovor je - sigurno se promenio! Jezik je dinamična, rastuća i promenljiva kategorija. Osim toga, jezik trpi promene i menja se u svakoj generaciji i usled istorijskog razvoja, geografskih faktora i komunikacije sa drugim jezicima i mnogih drugih činilaca. Ovim pitanjima bavi se oblast lingvistike koja se naziva dijahronijska i lingvistička tipologija. Kada je u pitanju persijski jezik, i kod njega je, kao i kod mnogih drugih jezika, sigurno došlo i dolazi do razvoja, promena i uticaja drugih jezika, ali se sve to uglavnom odnosi na persijsku leksiku, a glavni deo, odnosno snažan stub konstrukcije persijskog jezika, to jest sintaksa, ostao je stabilan i postojan u ovom periodu. Vratimo se u malo istoriju: jezik današnjeg naroda Irana, koji je imao mnogo veću teritoriju i datira još iz Ahemenidskog carstva, bio je stari persijski jezik (uključujući i drevne persijske jezike), koji se nakon invazije Aleksandra Velikog i propasti ovog velikog carstva promenio, ali su preživeli neki jezici kao što su neka narečja medejskog, avestanskog i skitskog.

Tokom ovog perioda, persijski jezik je doživeo fundamentalnu promenu kada se pojavio srednjepersijski ili pahlavi persijski jezik. To je bio službeni jezik Sasanidskog carstva. Dolaskom islama u sedmom veku i propašću četiri stotine godina starog Sasanidskog carstva, srednji persijski se govorio samo od strane običnog sveta i u njihovim domovima, budući da je dvesta godina arapski bio zvanični jezik. Tada dolazi do još jedne promene u persijskom jeziku, odnosno nastaje novi persijski, ovaj kojim govorimo danas. To je isti onaj jezik koji je, posle hiljadu godina, i dalje stabilan i postojan. Pored promene u strukturi i formiranja nove persijske sintakse u modernom periodu, od posebnog značaja bila je i njegova konsolidacija, jer je u suprotnom, mogao da pretrpi i druge promene. Ovde dolazi do punog izražaja pojava Hakima Ferdosija i uloga njegovog dragocenog dela, "Šahname". Ova knjiga je zapravo napisana kada je prošao period transformacije sa srednjepersijskog na savremeni persijski, a pisanje ovog velikog dela uticalo je na stabilizaciju savremenog persijskog jezika. Zbog toga se obeležavanje dana Hakima Ferdosija u nacionalnom kalendaru Irana (15. maj) naziva i Danom očuvanja persijskog jezika. Ovaj dan je za nas od velikog simboličkog značaja, jer ga obeležavamo u čast autora epskog, istorijskog i filozofskog dela koje u svetskim okvirima važi za istinsko remek-delo sa uzvišenom ljudskom tematikom i fokusom na mudrost i znanje i koje je persijskom jeziku podarilo čvrst temelj i oslonac na kojem i dalje opstoji. Srećan Dan persijskog jezika, vama, studentima persijskog jezika i onima koji su zainteresovani za persijski jezik i književnost!

Abu Al – Kasim Mensur, poznatiji kao Firdusi, autor je „Šahname”, persijskog narodnog epa (u prevodu „Knjiga kraljeva”).

Rođen je oko 940. godine u Tusu (Samanidsko carstvo), a umro je 1020. godine u Tusu za vreme vladavine Gaznavida (Gaznavidska monarhija).

Firdusi je rođen u zemljoposedičkoj porodici blizu Tusa, koji se nalazi u današnjoj provinciji Horasan Razavi, u severoistočnom Iranu, tadašnjem delu Samanidskog carstva. O Firdusijevoj mladosti se danas malo zna, poznato je da je imao suprugu verovatno pismenu koja potiče iz iste klase, kao i sina koji je umro u trideset i sedmoj godini života, a čiju je smrt opevao u „Šahnami” na sledeći način:

„Mladiću kad bi godina trideset i sedam,

Ne prežive na svetu po želji – ode”.

Kao što smo rekli, pripadao je aristokratskoj klasi koja je posedovala i obrađivala zemlju još tokom poslednje predislamske dinastije koja je vladala Iranom odolevajući arapskim osvajanjima u VII veku. Klasa je bila patriotski nastrojena budući da je ime klase često korišćeno kao sinonim za Iranca, a čiji su neformalni zadaci bili da prenose kulturnu istoriju Irana prepričavajući legendarne price o starim kraljevima.

Arapska osvajanja u VII veku stigla su do Irana donevši sa sobom novu religiju – islam, umesto zoroastrizma, koji je do tada bio religija podneblja. Iranci su prihvatili novu religiju, ali i vladavinu arapskog kalifata, čime je Samanidska dinastija oslabila.

Firdusi je odrastao u Tusu, mestu pod kontrolom Samanida, koji su tvrdili da njihovo poreklo vodi od jednog samanidskog generala Bahrama Čobina (čiju je priču Firdusi ispevao u „Šahname“).

Samanidska imućnija klasa je koristila persijski jezik u zvaničnoj upotrebi nasuprot arapskom, pa je interes bio veći da istorija bude zapisana na persijskom. Abu Mansur Muhamed, tadašnji guverner Tusa je naredio svom ministru Abu Mansur Mamariju da okupi nekoliko lokalnih učenjaka kako bi skupili i zapisali „Šahnamu“, koja je završena tek 1010. godine i posvećena Mahmudu od Gazne, prema Firdusijevoj želji. Iako kopija početnog dela nije sačuvana, danas se zna da je Firdusi ovo delo koristio kao polaznu tačku za svoju „Šahnamu“, koja je pisana narednih trideset godina. Samanidski vladari bili su veliki pokrovitelji pesnika poput Rudakija i Dakikija, a Firdusi je nastavio njihovim stopama.

Ne zna se koliko je Firdusi bio obrazovan, jer se prema „Šahname“ ne može odrediti da li je znao arapski ili još neki drugi jezik. Iako ima par arapskih reči u delu, smatra se da to može biti Firdusijeva strategija pisanja.

Prema rečima Nezamija Aruzija, autora „Čahar makalea“, Firdusi je rođen u selu Baž u Tabarenu, koji je pripadao provinciji Tus i nalazio se između Tusa i Nišapura. Nije zabeležen tačan datum Firdusijevog rođenja, najverovatnije 940. ili 941. , jer je imao pedeset i osam lunarnih godina kada je sultan Mahmud od Gazne bio 997. krunisan:

„Onda kad mi bi godina
Pedeset i osam,
Mlad bejah, al prođe i to
Baš kao mladost”.
Završavajući „Šahnamu”, govori:
„Kad godine dođoše u
Sedamdeset i jednu
Tad pod ovom pesmom
Zaokružen bi svod”.

To znači da je Firdusi imao sedamdeset i jednu lunarnu godinu kada je 1010. završavao delo „Šahnama”, što potvrđuje da je rođen 940. ili 941. Noldeke tvrdi da je godina Firdusijevog rođenja 934. ili 935., što Foruzanvar prihvata kao moguć datum.

Prema Nizamijevim rečima, Firdusi je uživao u svom rodnom mestu potpunu velikodostojnost, čega se i sam priseća u „Šahnami”:

„Čuj me o Podizatelju

Golemoga svoda,
Što me držiš u starosti siromašnim.
Dok mlad bejah, visoko me ponese,
A starog me ostavi da ponižen budem”.

Firdusi je izgubio sav svoj kapital i imetak tokom trideset godina pisanja „Šahname”, pa od njega ostaje samo jedan siromašan starac:

„Umesto uzde, štap mi godine dadoše,
Rasturi mi se imetak, vrati mi se stari hal...
Dva mi uha i dve noge gazela odnese, oskudica i one godine,
Onda jačaše”.

Firdusi je sahranjen u sopstvenoj bašti, jer je sahrana na lokalnom groblju u Tusu bila zabranjena od strane sveštenog lica. Gaznavidski guverner Horasana napravio je mauzolej iznad groba. Firdusijev mauzolej je potpuno rekonstruisan između 1928. i 1934. godine od strane „Društva za zaštitu nacionalne baštine Irana” po naredbi šaha Reze Pahlavija, jer je u jednom trenutku načisto propao.

Danas je ovo mesto pretvoreno u narodni spomenik gde se okupljaju poštovaoci njegovog dela.

„Šahnama“ predstavlja maestralni prepev proznog dela istog naziva čiji je autor Abu Mensur Abdurezak Tusi, nekadašnji vladar Tusa. Prepev tog slavnog proznog dela je na zahtev Nuha II Samanija započeo Dakiki, koji je ubijen pre nego što je preduzeo bitnije korake na tom planu. Posle Dakikijeve smrti, Mensur – sin Abdurezaka Tusija je oko 981. dao Firdusiju jedan primerak očeve „Šahname“ i zahtevao od njega da je prepeva, odnosno da stvori jedinstvenu poeziju o legendarnim vođama iranskog naroda. Firdusi je na to pristao i obavljao dugi niz godina taj posao uz Mensurovu finansijsku pomoć. Iako je Mensur 988. utamničen, to nije uticalo na Firdusijev posao. Nastavio je da piše svoje remek – delo i 994. završio „Šahnamu“ u poetskoj formi. Prvu verziju Firdusi ne posvećuje nikome.

Malo kasnije, tačnije 997. Mahmud Gaznavi je zavladao većim delom Irana, a 999. godine okončan je period vladavine Samanida. Nijedan od ovih događaja nije sprečio Firdusija da dovrši i preuredi poeziju „Šahname“. Izuzetno pažljivo je dodavao nove rimovane polustihove, kako bi došao do najfinije poezije. Istini za volju, stupanje Mahmuda na presto ulilo je Firdusiju veliku nadu i godinama pre završetka konačne verzije odlučio je da je posveti upravo njemu. Nakon dugogodišnjeg rada, Firdusi 1010. konačno uspeva u svemu tome.

Svoj ep - „Šahnama“ ili „Knjiga kraljeva“ Firdusi je pisao bezmalo trideset godina. Delo ima oko 60 000 distiha. Na ovaj broj je najverovatnije aludirao i sam Firdusi kada je naveo da su distisi prebrojani u šest bivara (bivar = 10 000):

„Onom ostavih ovaj spis za uspomenu,
Što mu u šest bivara
Distihoni zbrojani bejahu”.

Rima u „Šahnami” je u jedanaestercu. „Šahnama” je doneta u poznatoj persijskoj poetskoj formi – mesneviji, koja je izuzetno prikladna za stihovanje priča. „Šahnama” spada u najveći ep u svetskoj književnosti koji je spevao jedan čovek. Ona obuhvata sve događaje iz persijskog mitskog, legendarnog i istorijskog doba od nastanka sveta do propasti dinastije Samanida i arapskog osvajanja Persije, sa mnogim lirskim digresijama. U osnovi epa nalazi se pesnikova koncepcija o večnoj borbi svetlosti i mraka koje personifikuju Persijanci i Turanci (Turci). Interesantno je da ne postoji glavni protagonist dela, već je to sam persijski narod u svojoj vekovnoj borbi za slobodu, pa zato ne postoji ni jedinstvo radnje dela, već jedinstvo političke ideje. Jedan od najpoznatijih delova „Šahname” jeste „Priča o Rustemu i Suhrabu”, sukobu oca i sina, koji je kao takav preveden od strane srpskog orijentaliste Fehima Barjaktarevića.

„Šahnama“ poznata i kao „Knjiga kraljeva“ jeste epski spev velikog persijskog pesnika Firdusija. To ime nije pesnikovo pravo ime od rođenja, već pesničko i znači „rajski“ potiče od arapske reči *firdaus*, što znači „raj“. Napisan je sultanu Mahmudu Gazneviju između 977. i 1010. godine i predstavlja nacionalni spev Velikog Irana. Bazira se na mitologiji, ali u izvesnoj meri i istoriji Persijskog carstva od stvaranja sveta, pa do muslimanskih osvajanja u 7. veku. Iran, Azerbejdžan, Avganistan, Tadžikistan i druge zemlje koje su pod uticajem persijske kulture smatraju „Šahnamu“ nacionalnim spevom. Ovo delo je od ključne važnosti za persijsku kulturu i jezik, ali kao veliko umetničko delo predstavlja deo etno-nacionalnog identiteta Irana. Takođe, spev je od izuzetne važnosti savremenim pristalicama zoroastrizma jer predstavlja vezu od postanka religije, pa do poslednjeg sasanidskog vladara.

„Šahnama“ predstavlja monumetalno delo persijske poezije i historiografije, budući da predstavlja poetsko preoblikovanje onoga što su Firdusi, njegovi savremenici, ali i prethodnici smatrali drevnom istorijom Irana. Takvi pogledi su već postojali u proznoj tradiciji, npr. u Abu-Mensurijevoj „Šahnami“

„Šahnama“ je epski spev od oko 50 000 stihova na ranom (modernom) persijskom jeziku. Zasniva se na istoimenim epskim delima koje je u mladosti sakupio u rodnom Tusu. U 10. i 11. veku termin „šahnama“ označavao je svako delo usresređeno na daleku prošlost i čini se da je bio prevod pahlavi sintagme *huta-je namak*, odnosno „Knjiga kraljeva“. Ona zapravo predstavlja istoriju persijskih vladara i junaka od mitskih vremena, pa do vladavine Hozroja II.

„Šahnama“ sadrži istorijske činjenice kasnog sasanidskog perioda, ali ne deluje da se Firdusi, kada govori o ranom sasanidskom periodu, oslanja na istorijske izvore. On dodaje priču o rušenju Sasanidskog carstva od strane muslimana sredinom 7. veka.

Prvi koji se usudio da stihuje Šahnamu bio je Dakiki, dvorski pesnik Samanidske monarhije, ali je preminuo nakon što je napisao tek 1000 stihova. Ove stihove, koji se bave usponom proroka Zaratustre, Firdusi je inkorporirao u svoju „Šahnamu“. U Firdusijevom delu vidimo tragove pisane, ali i usmene književnosti.

Korišćeni su i mnogi drugi pahlavi izvori pri stvaranju ovog speva, a istaći ćemo „Knjigu o delima Ardašira Papakovog sina“, koja je napisana tokom kasnog sasandijskog perioda i govori o tome kako je Ardašir I došao na vlast. Zbog istorijske bliskosti smatra se vrlo tačnim. Delo je napisano na „srednjem“ persijskom jeziku, neposredno pred razvoj modernog persijskog jezika. Veliki deo istorijskih hronika u „Šahnami“ zasnovan je na ovom spevu, a sličnosti se opažaju i na nivou leksike i sintakse.

Tradicionalna iranska historiografija smatra da je Firdusi bio razočaran padom Sasanidskog carstva i vlašću Arapa. Neki kažu da „Šahnama“ umnogome predstavlja Firdusijev napor da sačuva sećanje na zlatno doba Persije i približi ga novim generacijama, kako bi izgradile bolji svet. Osnovna ideja „Šahname“ jeste borba između svetlosti i tame, odnosno Persijanaca kao nosilaca dobra i divova, odnosno Turanaca kasnije, kao nosilaca zla. U tom smislu, „Šahnama“, iako nema jednu glavnu radnju i jednog glavnog lika, poseduje nešto što prof. Fehim Bajraktarević naziva „jedinstvo ideje“. Pitanje glavnog junaka je složeno, teško da možemo izdvojiti jednu ličnost (iako je naročita pažnja posvećena Rustemu).

Junaci žive dugo, imaju nadljudsku snagu, ali nisu bogovi, smrtni su. Međutim nosilac te ideje dobra i svetla jeste iranski narod, koji predstavlja glavnog junaka ovog speva. U ovome vidimo uticaj „Aveste“ i refleks Zaratustrine vere – svetlo, dobro će na kraju pobediti, a shodno tome zli vladari u „Šahnami“ zlo prolaze, kao da se viša instanca sveti odmah ili kasnije na nekom od potomaka. Sudbina je svemoćna, jasna je čovekova nemoć naspram nje.

Oko dve trećine „Šahname“ posvećene su herojskom dobu, koje se proteže od Minučihrove vladavine, pa do osvajanja Aleksandra Velikog. Ovo doba je poznato i kao vladavina Kejanovaca (ovi kraljevi obično pred svojim imenom imaju reč „kej“, odnosno „veliki“). Pojavljuje se kneževska porodica, kao stub carstva – sistanski knez Sam, njegov sin Zal i unuk Rustem, najveći persijski junak, koji umnogome naliči Ahileju i Kraljeviću Marku. Ovde je uvedena epizoda o iskrenoj ljubavi Zala i Rubade, iz koje će se roditi Rustem, Sedam Rustamovih junačkih dela, Sijavuš i Sudaba, epizoda sa Rustemom i divom Ekvanom, ljubavna priča Bižena i Meniže, ratovi sa Afrasijabom, Dakikijev prikaz priče o Guštaspu i Ardžaspu i Rustemu i Isfendijaru.

Istorijsko doba

Osamnaesti vladar Darab (Darije) oženiće se Grkinjom, ali će je ponovo vratiti u Grčku, gde će biti rođen sin Iskendera, kasnije poznat kao Aleksandar Veliki.

Iransko predanje je od slavnog Makedonca napravilo persijskog princa jer je nacionalni ponos lakše podneo osvajanje Persije od strane sopstvenog princa, nego od nekog tuđeg čoveka. U ovom delu speva dat je kratak pomen Arsakidske dinastije. Sa Ardešinom nastaje dinastija Sasanida, Firdusi se drži istorije, a samo ponekad zapadne u mitsko i legendarno prikazivanje. Sa dosta tuge, vrlo romantično Firdusi je opevao gubitak slobode i pad pod arapsku vlast.

„Šahnama“ sadrži didaktičke elemente, poučava obožavanju jednog boga, verskoj ispravnosti, ljubavi prema ženi, porodici, milosrđu. U „Šahnami“ se razvijaju teme na koje se sa promenama irankih režima gledalo sa sumnjom. Tema kraljeubistava i nesposobnosti kraljeva nije prijala Iranskoj monarhiji. Kasnije su postojale muslimanske ličnosti koje su negodovala na sadržaj speva zbog kritika islama.

Kao što su se nakon Homera pojavili kiklički pesnici, tako su se i nakon Firdusijeve „Šahname“ pojavila brojna dela zasnovana na Firdusijevom stilu i metrici. Međutim, nisu uspeali da dosegnu Firdusijevu slavu i uspeh. Zbog postojanja velikih književnih dela, kao što je „Šahnama“ persijski jezik se nakon Firdusija nije previše menjao. Proučavanje Firdusijevog dela je bio uslov za izučavanje persijskog jezika.

Britanski iranolog Edvard Braun ustanovio je da Firdusi jednako izbegava arapske reči, međutim ovo je osporeno sa stanovišta moderne nauke, posebno Mohameda Moinfara koji je pronašao brojne primere arapskih reči, sinonima za persijske reči prethodno korišćene u tekstu. „Šahnama“ sadrži 62 priče, 990 poglavlja i oko 50000 distiha. Sa obzirom na to da ima preko 40 rukopisa

„Šahname“ broj distiha varira; jedan ima preko 61000 distiha, a drugi tek 40000. Sam pesnik govori o 60000 distiha, ali očito je broj zaokružio na više.

To ovaj spev čini dužim od „Ilijade“ i „Odiseje“ i nemačke „Pesme o Nibelunzima“ Firdusi je koristio arapski mutekarib, tj. jedanaestac. Dva ovakva stiha pišu se jedan pored drugog, ne ispod kao kod nas i čine jedan stih, dok je kod nas to distih. Stihovi su pravilni, krepki i lepi jer je persijski jezik pogodan za versifikaciju. Ton i jezik pesnik je prilagođavao situacijama, možemo razabrati čitav dijapazon osećanja: od najuzvišenijih, romantičnih, preko najsmešnijih do najstrašnijih, likovi su izuzetno psihološki iznijansirani. Ovako slikovito prikazani junaci oživljavaju slike bojeva i unose pokret u njih, tako da ih vidimo kao živu sliku.

Firdusi završava „Šahnamu“ predskazanjem slave i uspeha, a njegovo predviđanje se svakako obistinilo. Mnogi „Šahnamu“ smatraju najvažnijim delom persijske književnosti, koju su veoma cenili i zapadni proučavaoci. Najbolji primer je Gete koji je pronašao inspiraciju u bogatom persijskom pesništvu i napisao Divan.

Dinastija Širvanšah je preuzela mnoga imena iz „Šahnamu“. Odnos između Širvanšaha i njegovog sina pominje Nizami Gandavi u „Lejli i Medžnunu“, kada Nizami savetuje carevog sina da čita „Šahnamu“ i da se seti mudrih reči i izreka. Šah Ismail I, osnivač dinastije Safavida dao je svim svojim sinovima imena iz „Šahname“. Nakon što je pobedio Uzbeke Ismail je tražio od Hatefija da napiše spev nalik Firdusijevom. Iako je spev ostao nezavršen, predstavlja primer mesneville u herojskom stilu „Šahname“. Uticaj „Šahname“ svakako se širi i van persijskog kulturnog kruga. Veoma veliki uticaj „Šahnama“ je imala na gruzijsku kulturu, gruzijske verzije speva su veoma popularne, a priče o Rustemu i Suhrabu i Biženu i Meniže postale su deo gruzijskog folklora. Iranska narodna tradicija, na kojoj počiva „Šahnama“ prešla je na Kavkaz. Firdusijev spev je uticao i na ruske junačke pesme, a Ruvarac je dokazivao da mnoge stare srpske narodne pesme potiču od indijskih i persijskih skazki.

1829. Tarner Macan je izdao prvo kritičko izdanje celog speva, zasnovano na poređenju 17 verzija rukopisa. Prvo moderno kritičko izdanje pripremio je ruski tim predvođen E. E. Bertelsom, koristeći najstarije rukopise, u to vreme poznate, koji potiču iz 13. i 14. veka. Ilustrovane kopije dela su među najraskošnijim primerima iranskog slikarstva, dve knjige su čak rasformirane da bi se listovi prodavali pojedinačno, a Bajsongorova Šahnama svrstana je u UNESCO-ov registar kulturnog nasleđa.

„Šahnama“ je vrlo važna za izučavanje kulturne istorije, folkloristike i uporedne književnosti. Prikazuje nam dosta vernu sliku kulture Sasanidskog carstva i vrlo stare narodne običaje i verovanja. Očigledne su vrlo stare paralele u mnogim velikim delima indoevropskih književnosti. Firdusi je izvršio najveći zadatak koji sebi može zadati jedan epski pesnik. U svom delu je oživeo nekoliko hiljada godina opšte ljudske prošlosti istorije, zbog toga mu moramo dati mesto među najvećim svetskim pesnicima..

Rustem i Suhrab: Analiza i rezime

Ljubica Trzin
ljubica.trzinn@gmail.com

Poema počinje scenom sa dve moćne vojske Tatara i Persijanaca koje su se pozicionirale na obalama reke Oks. U toku noći su vojnici spavali. Sledećeg dana su bili svedoci velike bitke. Suhrab, heroj tatarske vojske ipak ne spava. U sivilu rane zore, on napušta svoju postelju i sam prolazi kroz crne šatore vojske i dolazi do konaka Peran-Vise- komandanta tatarske vojske. Suhrab je mladi tatarski junak. Iako nije ništa drugo nego mladić, on se razvio u najmoćnijeg bobrca tatarske vojske.

Po godinama mlad, po oružju jak, ipak je nemiran i nezadovoljan. Pre svega on želi da pronađe svog oca kog nikada nije video, neuporedivog Rustema, nepobedivog vođu Persijanaca.

Peran- Visa se budi kada Suhrab dolazi kod njega da traži neobičnu uslugu: Suhrab želi da izazove vođu Persijanaca na individualnu borbu. Nada se da će na taj način svojom slavom dopreti do njegovog oca. Peran-Visa poziva na strpljenje i dovodi u pitanje njegovu mudrost u ovom iskušavanju sudbine. Strahuje da će izgubiti.

Savetuje ga da mirnim putem pronađe svog oca. Budući da je mlad, Suhrab nije spreman da ga posluša. Čuvši da je sin slavnog ratnika, on takođe želi da impresionira nepoznatog oca svojim umećem. Baš kao što se klub lavova ne može zadržati, Peran-Visa je shvatio da ne može da zadrži Suhraba i daje mu dozvolu da se bori u duelu. Sledećeg jutra obe vojske izlaze iz svojih logora. Vođe su bile spremne da se upuste u rat. Nailazimo na scenu u kojoj obe vojske čekaju naređenje svog komandanta. Upravo kad su se spremali da se upuste u bitku, Peran-Visa se pojavila na bojnopolju. Tada je objavio da će umesto rata da se vodi dvoboj. To je značilo da će se jedan junak iz persijske, a drugi iz tatarske vojske boriti međusobno. Ovo je bilo smrtno takmičenje u kom će čovek koji preživi pobediti za celu svoju vojsku.

U međuvremenu, u persijskom logoru Gudurz, jedan od članova veća odlazi da pozove Rustema da se suoči sa prvakom tatarske vojske. Ali Rustem nalaže da sam kralj treba da izabere nekoliko mladića koji će se suočiti sa izazovom koji je postavio Suhrab.

Priznaje da je stariji od protivnika. Zbog toga odbija da učestvuje u bici. Gudurz ga zatim ismeva postavljajući mu retoričko pitanje- šta bi ljudi rekli ako Rustem odbije izazov. On upozorava Rustema da pazi, da ljudi ne bi pomislili da su njegovi dani završeni.

Ove Gudurzove reči pokreću ratnički duh u Rustemu i on odlučuje da učestvuje u dvoboju. Gudurz se tada vratio u logor dok Rustem poziva svoje sledbenike i naređuje im da donesu

njegov oklop i štit . Takođe je naređuje svom konju Rahšu da ga prati. Konj ga prati kao veran pas. Posle ovoga, Rustem kreće ka poprištu.

Oba heroja dolaze na bojno polje. U tom trenutku, Rustem govori Suhrabu da se povuče. Rustem to govori jer sažaljeva Suhrabovu mladost. Rustem takođe govori da mu je Suhrab kao sin, ne znajući da je zapravo i jeste njegov sin. Suhrab gleda moćnu figuru i dok gleda, u grudima mu se rađa čudna nada. Trči napred i klečeći pred moćnim ratnikom kaže: „Zar ti nisi Rustem? Govori! Jesi li ti, a ne on?“ Suhrabu je rečeno samo za ime njegovog oca. Stoga, nadajući se da će mu biti otac, pada na noge, uhvati ga za noge i pita ga da li je on taj Rustem.

Rustem, smatra da je to trik i prekoreva Suhrabovo čuđenje. Govori mu o svojoj slavi kao dokaz da je on Rustem. On mu pripoveda priču u kojoj je „jednom izazvao sve vojske koje su bile utaborene pored Okse, sve persijske gospodare, da se bore s njim u jednoj borbi: ali su oklevali“. Ruga mu se ne bi li ga izazvao. Suhrab ustaje na noge, govori da ga se nije uplašio. „Ja nisam devojka, da bi me prazne priče plašile.“ Takođe ga upozorava, govoreći da, iako je bio mlad, sama pobjeda nije bila sigurna u čijem će dvoru pasti i „samo će nam se pokazati u dvoboju“

Ovim razgovorom dva velika junaka bore se za čast svog kraljevstva. Bore se kopljem i batinama i obojica su majstori nad svojim oružjem. U borbi, Suhrab dobija prednost. Uspeva da nanese štetu Rustemovom oklopu.

Rustem pokušava da uzvрати napadom na Suhraba sa svojim kopljem, ali Suhrab, budući da je mlad i koristeći svoju okretljivost, izbegava Rustemove udarce. Zauzvrat pogađa Rustema i ovaj pada na zemlju. Suhrab vadi svoj mač iz korica i probija Rustema.

Suhrab se tada naruga Rustemu tražeći od njega da dokaže svoju moć. On ga podseća da „Dečak kao što sam ja. I ja sam video bitke – gazio sam u njihovim krvavim talasima i čuo viku ljudi koji umiru“. Zatim ga poziva da dâ sve od sebe u borbi i da se ne suzdržava.

Dok je Suhrab govorio, Rustem ustaje i hvata se za svoje koplje. Bio je pun besa i uzvraća: „Devojko, okretnih nogu, ali ne i ruku! Nalaže mu da će se boriti protiv njega svom snagom i više ne oseća sažaljenje prema Suhrabu jer ga je osramotio pred čitavom vojskom „lakim trikovima i devojačkim lukavstvima“.

U ovom trenutku, oba ratnika jure jedan ka drugom svom snagom „kao dva orla na jedan plen“ i udaraju jedan drugog. Rustem udara u Suhrabov štit svojim kopljem i uspeva da napravi rupu u njemu, ali ne može da dopre do njegovog tela. Suhrab svojim mačem udara Rustemov štit

I tako, nastaje teška borba između dva ratnika, gusta prašina izbija iz zemlje i prekriva bojno polje i niko ništa više ne može da vidi. Rustem konačno uspeva da probode svojim kopljem Suhrabovo telo. Suhrab pravi nekoliko koraka unazad, a zatim pada na zemlju po poslednji put. Konačno, kada se prašina sleže, dve vojske ugledaše Rustema koji stoji na nogama dok Suhrab leži na zemlji.

Rustem kroz gorki osmeh počinje sarkastično da hvali Suhraba. Kaže da je bio težak. Kaže mu da je učinio svog oca i njegove prijatelje ponosnim jer se suočio sa teškim ratnikom poput njega. Ali na kraju ga naziva budalom jer ga je izazvao i što ga je nepoznati čovek ubio. On ga vređa govoreći: "Bićeš draži crvenim šakalima nego prijatelju svom, a ocu starom".

Suhrab tada odgovara Rustemu i kaže mu da ga nije ubio nepoznat čovek već Rustem. Takođe govori da, kada bi protiv njega bilo još deset ljudi jakih kao Rustem, on bi ih ipak pobedio.

Ali ime 'Rustem' ga je mučilo. Zbog imena koje je zadržao u borbi. On daje Rustemu zadaje nerealan šok kada ironično kaže da će njegov otac „Rustem“ osvetiti njegovu smrt. I dalje oba ratnika ni ne slute da su međusobno povezani.

Rustem opovrgava njegove reči i govori da „Moćni Rustem nikada nije imao sina“. Suhrab tada otkriva da je Rustem imao sina, a to je on sam. Takođe otkriva da Rustem nikada nije saznao da ima sina. Govori da žali svoju majku „koja u Ader-baijanulu živi sa svojim ocem, koji sedi od starosti i vlada hrabrim kurdskim taborom“. Rustem teško prihvati činjenicu da je osoba koja umire pred njim Rustem njegov rođeni sin. Pesnik nam tada daje pogled na prošlost: Jednog dana Rustem je bio počasni gost u kraljevoj palati u dalekom gradu. Ovde je video kraljevu ćerku Tehminu, koju je zavoleo zbog njene lepote i mudrosti. Tako su se i venčali, i jer je kralj bio srećan što je sklopio savez sa Rustemom.

Došlo je vreme kada je Rustem morao da se vrati u svoj grad. Bio je tužan jer nije mogao da povede ženu sa sobom. Nije želeo da njegovi ljudi znaju za njegov brak, jer su očekivali da se oženi devojkom iz svog naroda. Zato se nežno oprostio od Tehminu I dao joj amajliju od oniksa koju je uzeo iz svoje ruke, i rekao:

„Ako ti Bog podari ćerku u mom odsustvu, veži joj ovaj oniks u kosu; ali ako bude sin stavi na njegovu ruku, onda će biti jak kao Sahm, moj praded, i graciozan u govoru kao Zal, moj otac.”

Posle nekog vremena, Tehmina je rodila divnog dečaka koji se smešio svetu od trenutka kada je došao u njega; i tako su ga nazvali Suhrab, ili dete osmeha. Bio je moćan kao i njegov otac. Kada je napunio devet godina, mogao je da se bori i jaše bolje od bilo kog odraslog čoveka u toj zemlji. Tehmina se plašila da će se Rustem ponositi takvim sinom i uzeti ga od nje.

Još dok je bio beba, vezala mu je amajliju od oniksa na ruku i poslala pismo Rustemu u kom ga obaveštava da se umesto sina rodila ćerka. Rustem je bio razočaran jer se nadao hrabrom sinu, ali je poslao pet dragulja za dete i zamolio majku da se dobro brine o njoj. Bio je zauzet na bojnopolju i nije mogao da dođe da je vidi.

Kada Rustem i dalje nije verovao da je Suhrab njegov sin, Suhrab mu tada pokazuje i dokaz. Otkopčao je kaiš, a zatim skida oklop i pokazuje mu pečat koji mu je dala majka. Rustem je slomljen gledajući isti. On shvata da je Suhrab bio njegov sin i da ga je on sam ubio. U tuzi, on glasno poviče: „O dečake-tvoj otac!”. Grli Suhraba i ljubi ga. Ali njegova tuga je prevelika da bi je podneo. Podiže mač i pokušava da izvrši samoubistvo. Ali onda ga Suhrab ipak zaustavlja pružajući mu utehu. Kaže mu „Dođi, sedi pored mene na ovaj pesak, uzmi moje obraze i umij se tada suzama svojim i reci – sine moj”.

Na poprište dolazi Rahš, isti konj koji je Tehmina dala Rustemu. Pošto je životinja, on je u stanju da shvati tužnu sudbinu koja je zadesila njegovog gospodara i njegovog sina. Suhrab ironično hvali Rahša što je imao privilegiju da provodi više vremena sa njegovim ocem nego on sa sopstvenim sinom. Konačno, Suhrab ima svoju poslednju želju- da ga odnesu, polože na krevet i oplakuju. Takođe traži da se stavi natpis koji bi glasio: „Suhrab, tamo leži sin moćnog Rusema, koga je njegov veliki otac u neznanju ubio“. Rustem mu obećava da će mu ispuniti poslednju želju. Takođe obećava da će sve svoje ljude pustiti u miru bez ikakvog krvoprolića.

Na kraju Rustem izvlači koplje iz Suhrabovog tela i pušta ga da u miru umre.

Autor: Vilijam Anderson → William Anderson (Schoolworkhelper Editorial Team), "Sohrab and Rustum: Summary & Analysis," in *SchoolWorkHelper*, 2021

Prevela: Ljubica Trzin, 2019/01122 (29), Filološki fakultet u Beogradu

Bitka Rustema i Esfandijara jedna je od iranskih epskih priča o kojoj se govori u knjigama kao što su Firdusijeve “Šahname” i “Goštaspanama”. Ova priča je jedna od najdužih delova Šahname i jedan od njenih najistaknutijih delova kada govorimo o književnosti. Priča, koja pripoveda o bici između Esfandijara, princa Kianija, i Rustema, heroja Zabola, jedan je od tragičnih delova Šahname, a prema samom Firdusiju, slavuji oplakuju Esfandiarovu smrt.

Ova priča bi trebala biti herojski narativ istorijskog događaja, ali to nije moguće znati zasigurno. Obojica protagonista su ukorenjena u mitovima istočnog Irana; Esfandijar je bio heroj zoroastrijske religije koji je poginuo u borbi sa neprijateljima Mazdisne, međutim Rustem postaje heroj mnogo kasnije od Esfandijara. Mit o Rustemu može biti proizvod Partske ere i herojstva iranskog generala koji je posle nekog vremena postao heroj poput Rustema. Budući da se na kraju ove bitke i Bahmanovog pohoda na Sistan završava vladavina heroja dinastije Sam na ovim prostorima, može se razumeti da je bitka Rustema i Esfandijara (i događaji koji su usledili)

Esfandijar princ, sin Goštaspa, zoroastrijskog kralja. Radnja priče je da su Esfandijar i njegova porodica savremenici Zaratustre, te da su bili prvi obraćenici i pobornici vere. Ova činjenica znači da je Esfandijar bio poput krstaša i svetog ratnika (klasa Paladina). Zaratustra je lično blagoslovio Esfandijara kako bi bio nepobediv (za vas koji poznajete grčku mitologiju, ovo je slično priči o Ahileju). Esfandijarova slaba tačka su njegove oči.

Goštas p onda šalje Esfandijara u gomilu vojnih avantura, na primer da napadne susedne paganske zemlje i preobrati ih u zoroastrizam. Glavni neprijatelj je kralj Ardžasp.

Radnja

Goštas p koristi svog poslušnog sina da se bori u ratovima i spasi njegovo kraljevstvo mnogo puta, svaki put se zaklevši da će dati svoj presto i krunu Esfandijaru, ali svaki put kada se Esfandijar vrati uspešno, kralj odbija. On takođe drži Esfandijara u zatvoru tako da nema šanse da preuzme njegovo kraljevstvo. Esfandijar to svakako ne bi uradio, jer je slepo odan kralju.

Kroz ove avanture, Esfandijar radi neverovatne stvari poput ubijanja zmaja, ubijanja Simorga, uništavanja Turana i tako dalje. Na kraju, nakon što je njegov otac prekršio zakletvu po četvrti put, Esfandijar pada u depresiju i okreće se pijanstvu. Kad se napije, poverava se svojoj majci o tome koliko je ljut što ga je otac lagao. Goštas p naravno čuje za ovo, i to biva kap koja je prelila čašu; poslaće Esfandijara na zadatak iz kog se nikada neće vratiti. Šalje ga da zarobi Rustema i u lancima ga dovede do glavnog grada.

Zašto Rustem? Jer Rustem , iako uvek spašava Iran i, kao Esfandijar, radi prljave poslove za Goštaspa, on takođe ne trpi Goštas pove sulude naredbe. To prilično nervira Goštaspa, pa on želi da zarobi Rostama zbog nepoštovanja krune.

Kako je Goštas p siguran da će njegov plan uspeti? Goštas p ima prilično pametnog vezira po imenu Džamas p. Džamaspa je takođe blagoslovio Zaratustra , tako da ima moć da zna budućnost. Predskazao je da će Esfandijar poginuti od Rustemove ruke, čak i Esfandijar to zna, ali on svedjedno sluša svog oca jer je to njegova verska dužnost.

Esfandijar odlazi kod Rustema, objašnjava mu šta se dešava, a Rustem govori kako treba da porazgovaraju o tome. Rustem u svojoj dobroti pristaje da se pokori volji kralja, ali njegov uslov je da mu ruke ne budu vezane jer mu čast to neće dopustiti. Esfandijar je toliko usresređen na naredbe da ne dozvoljava apsolutno nikakve ustupke Rustemu. Rustem se pokorava, ali Esfandijar želi apsolutno pokoravanje. Zato pristaju da se bore jer ne postoji drugi način da reše spor.

Budući da je Esfandijar nepobediv, bitka ne ide baš najbolje za Rustema, i on i njegov konj Rahš su teško ranjeni. Rustem uspeva da ubedi Esfandijara da pristane da nastavi bitku sledećeg dana. Rustem ide kući, da se odmori. Njegov otac Zal zove lekara, i poziva pticu Simorg kroz razrađen ritual koji uključuje spaljivanje jednog od Simorgovih pera. Simorg dolazi, izleči Rustema i Rahša, i savetuje ga svojom mudrošću. Simorg govori Rustemu da postoji način da ubije Esfandijara koristeći dvokraku strelu napravljenu od posebnog drveta i pucajući mu u oči. Simorg mu takođe govori da to ne čini jer kada je Esfandiar bio blagoslovljen, ne samo da je postao nepobediv, već će onaj ko ga ubije biti proklet u ovom i sledećem životu. Rustem bi pokušao da ubedi Esfandijara na primirje, ali je spreman da ga ubije u bici ako nema drugog izbora. Simorg mu pomaže da napravi strelu.

Zašto Simorg toliko pomaže Rustemu? Ovo je složeno pitanje, ali jednostavan odgovor je da je njegovog oca Zala otac napustio u planinama, gde ga je pronašao i odgajio Simorg. Simorg i Zal su stvorili jaku vezu tokom tog odgajanja, tako da ptica obećava da će doći u pomoć Zalu preko rituala pera čak i nakon što se Zal vrati da živi među ljudima. (Napomena: Prethodni put je Zal pozvao Simorga kada njegova žena nije mogla roditi Rustema, pa je Simorg došao i napravio carski rez i izlečio je.)

Sutradan, njih dvojica se bore, Rustem puca Esfandijaru u oči, Esfandijaru umire, ali Esfandijaru odmah oprašta Rustemu i čak poverava svog sina Rostamu da se stara o njemu. Esfandijaru priznaje da je za sve kriv njegov otac.

Analiza

Jedan element priče koji se izgubio u Firdusijevoj verziji su religijski elementi. Konkretno, zašto postoji sukob između Goštaspa i Rustemu. Poreklo sukoba je da se Rustem, paganski Iranac, protivi Goštaspu jer je zoroastrijanac. Drugim rečima, Rustem se pridržava tradicionalne iranske religije koja je prethodila zoroastrizmu, i razbesni se kada čuje da je kralj izdao veru njihovih predaka; otuda rat.

Pozadina ove legende dolazi iz činjenice da je Rustem iz Sakestana (današnji Sistan), koji se istorijski borio protiv invazije zoroastrijanaca. Evolucija ove priče je vrlo simbolična jer Rustem izvorno nije bio zoroastrijska legenda, ali Esfandijar i njegova porodica jesu.

Na primer, Rustem se nigde ne spominje u Avesti ili drugim zoroastrijskim tradicijama, tako da je Esfandijar zapravo heroj zoroastrijske legende, dok je Rustem legendarni heroj Sake.

To je dovelo do toga da se priča razvija na čudne načine. Na primer, sukob između Rustema i Esfandijara je zapravo sukob između religija; Esfandijar predstavlja zoroastrijsku veru i pobožnost, dok Rustem predstavlja predzoroastrijsku, šamanističku pagansku religiju. Zbog toga je Rustem prikazan kao plah i donekle divalj, jer on i njegov otac imaju veću povezanost s magijom i prirodom (Simorg). U priči, Simorg je neka vrsta zle figure iz zoroastrijskog gledišta (ahrimani), zbog čega je Esfandijar čak i ubio jednog Simorga u svojim prethodnim avanturama. Zoroastrijanci su pokušavali da šire čistu, superiornu veru oslobođenu starih praznoverja.

Pogled na zoroastrizam predstavljen u Šahnami je pod velikim uticajem ideologije sasanidskog doba, a možda i avramovskih gledišta. Činjenica da Esfandijar smatra svojom verskom dužnošću da se bezuslovno pokorava iranskom kralju, kao da je sam kralj verska ličnost, je sasanidsko gledište. Sasanidi su bili vrsta teokratije i uveli su ove ideje koje zoroastrizam možda nije prvobitno zastupao.

Ove dve tradicije prvobitno nisu trebale da se sretnu, što uzrokuje na neke promene u priči. Na primer, zoroastrijska legenda ne bi pripisala toliko poroka ni Goštaspu ni Esfandijaru. U Firdusijevoj Šahnami, Goštasp je antagonista, a Esfandijar je takođe glavni krivac za sopstvenu smrt, što ukazuje na Saka tačku gledišta, gde su zoroastrijanci predstavljeni u lošem svetlu.

Firdusijeva prezentacija priče zapravo udaljava premisu od religije, tako da u njegovoj verziji nije očigledno da se Rustem i Esfandijar svađaju zbog sukoba oko religije. Esfandijarje u priči religiozan, ali je Rustem predstavljen kao areligiozna osoba. Umesto toga, priča je uokvirena oko više nijansi likova i ličnih poroka. Ova priča je najduže poglavlje u Šahnami i sadrži iznenađujuće obilan nivo dijaloga za ovaj žanr. Rustem i Esfandijar imaju približno jednaku količinu dijaloga, a ni jedan nije predstavljen kao antagonista. Firdusi ih obojicu poštuje kao velike iranske heroje, pa se pokazalo da obojica imaju plemenite stavove, kao i vlastite poroke. Na primer, Rustemov ponos i odbijanje da bude okovan ili izgubi obraz gubitkom u bitci od Esfandijara, je rezultat nesrećnog kraja isto koliko i Esfandijarova preterana lojalnost i nefleksibilnost. U Firdusijevoj verziji, Rustem se kasnije iskupljuje od grieha ubistva Esfandijara, ali u raznim spisima Rustem umire preranom smrću.

چو زین حالت آگاه گشت
چو آنچرخ بران انجمن بر گشت

سر افکنده چون آب در پای خیش

ز سر دی فسر دهند بر جای خیش

ازان پیشه سرو با بوی مشک
یکی سر و ترماند و منقاد چشمه

که سمیت در این آینه کرد باز
من بر و گفت راز

بخوت چو نبشت با سر یک

Sedam Rostamovih zadataka

Milica Timic
timicmilica@yahoo.co.uk

Haftkhan Rustem su nazivi nedeljnih bitaka u Firdusijevoj Šahnami koje je vodio Rustem, Zalov sin . Rustemova nedelja je uključivala bitke koje je Rustem vodio da spasi Kej-Kavusa iranskog kralja kojeg je zarobio beli demon . Na početku vladavine Kej-Kavusa demoni su živeli u zemlji Mazandaran pod komandom belog demona . Kej-Kavus je napadnut od strane vojske, ali je poražen.

Smelim potezom, Kej-Kavus je otišao u Mazandaran sa vojskom da uništi Belog demona, ali ga je Beli demon porazio. Oslepeo ih je i zatvorio u mračnu i strašnu crnu rupu. Kej-Kavus je tajno poslao glasnika Zalu i zamolio ga da im pošalje Rustemom u pomoć. Zal je podelio priču sa Rustamom na šta je on je odgovorio: „Oče, idem da im pomognem. Nadam se da ću osloboditi Kej-Kavusa“. Rustem ode na put u Mazandaran samo sa vernim konjem Rahšom.

Prvi zadatak: Rustem je putovao dva dana te je zato je bio gladan i želeo da se odmori. Odjednom se pojavi ravnica puna zebri. Rustem je otišao do njih sa Rahšom, bacio konopac i lovio. Zapalio je vatru i ispekao meso. Zatim je Rahša odvezao i zauzdao ga za ispašu, a sebi namestio krevet u Nistaniju i zaspao. Kada je Rustam bio u dubokom snu, lav je napao Rahša . Rustam se probudio i video iscrpljenog lava, te reče:

“O nesvesni sjaj! Da te ubije lav, kako bih ja sebe, konopac, luk, štap, britvu vukao peške do Mazandarana?” Reče ovo i vrati se na spavanje.

Drugi zadatak: Nakon što je prošao kroz prvi kan (zadatak), pri izlasku sunca, Rustem se probudio, lečio Rahšovo telo, osedlao ga i krenuo. Pustinja je bila je pusta, vrućina je bila takva da bi ptica koja bi prošla kroz nju, urlala u vazduhu. Sišao je sa konja držeći harpun, teturajući se od žeđi. Pustinja je bila duga a vrućina intenzivna i nije bilo izlaza. Rustem Pahlavan, umoran od žeđi, gledao je u nebo i rekao:

Ti koji pomažeš potlačenima u nevolji, vrati mi nadu i ne ukloni moju patnju, hapsi me i spali na meni staro jadno srce." Stalno je išao i molio se Bogu, ali bez imalo nade.

Oporavio se, ustao i krenuo za ovcom. Ona ga je odvela do pojila i on je spašen od sigurne smrti. Rustem je znao da je ova pomoć od Boga. Napio se vode. Tada ga je Zejn odvojio od Rahša, oprao ga u izvorskoj vodi, a zatim otišao u lov . Pre spavanja je rekao: „Nemoj se boriti sa stvorenjem ili sa lavom, leopardom dok ja spavam. „Ako neprijatelj dođe, dođi k meni i obavesti me.”

Treći zadatak: Mesto na kom je Rustem spavao bilo je zmajevo gnezdo oko kojeg nijedno stvorenje u pokretu nije moglo da pređe, iz straha. Kada se zmaj vratio svojoj kući, video je Rustema kako spava Rahša na pašnjaku, te napade Rahša.

Rahš je odmah pojurio do Rustema pokušavajući da ga probudi. Rustem se probudio i spremio za bitku, ali nije našao ništa i bio je malo uznemiren Rahšovim ponašanjem. Zmaj je iznenada nestao. Rustem je pogledao u pustinju i ništa nije video. Zmaj ponovo iskoči iz mraka. Rahš je ponovo budio Rustema i zaprašio ga. Rustema se probudio i pogledao pustinju ali ponovo ništa nije video. Postao je neprijateljski raspoložen.

Treći put kada se pojavio zmaj, goreo je od vatre. Rahš je istrčao sa pašnjaka, ali nije znao šta da radi jer je zmaj bio jak, a Rustem ljut. Nije mu preostalo ništa drugo nego da otrči do Rustema i da riče. Rustem se probudio iz svog sna, a Rahš ga je ponovo uznemirio. Ovoga puta zmaj nije mogao da nestane i Rustam ga je video u mraku. Izvukao je nož, došao do zmaja i rekao: "Kako se zoveš, sada kada je život gotov za tebe?" „Želim da te ubijem sa znanjem tvoga imena”.

Odsekao zmaju glavu. Mlaz krvi poteče po zemlji, a njegovo telo osta na zemlji kao gola planina. Rustam se seti Boga i zahvali mu se.

Četvrti zadatak: Hrabri Rustem je prepešačio dug put kako bi stigao do izvora punog cveća i zelenila. Ugledao je ukrašene stolnjake pored izvora sa pečenom jagnjetinom i drugim čorbama na trpezi. Na stolu je bila i zlatna čaša puna vina. Srećan, Rustem nije bio svestan toga da je taj sto bio đavolja zamka. Sišao je i seo za sto, ispio čašu i zasvirao tamburu. Pesma dopre do ušiju lepe, mlade devojke koja je zapravo bila prerušena veštica. Ona se iznenada pojavljuje i seda pored njega

Kada je Rustem izgovorio ime Boga u molitvi zahvalnosti, iznenada se lice veštice promenilo i otkrilo se njeno zlo lice. Rustem ga pogleda i shvati da je veštica. Starica htela da pobegne, ali Rustem baci konopac i veza joj glavu. Izvukao je bodež te ju je prepolovio.

Peti zadatak: Posle nekog vremena Rustem je stigao do mračne i strašne zemlje tako da njegove oči u tom mraku ništa nisu mogle videti. Izgubio se. U ovom trenutku mu je pala na pamet ideja. Pustio je Rahša koji je svesno i polako pronašao put. Malo po malo, vazduh se razbistrio i Rustem je stigao do zelene i prelepe zemlje, gde je bio Mazandaran.

U ovom delu, Rustem je zaspao na putu pored reke, a Rahš je pasao na livadi. Čuvar tog kraja, koji je bio ljut zbog Rahša, nasrnuo je na Rustema i udario ga u snu. Rustem se probudio.

Postavlja se pitanje u kojim likovima i u kom vremenu i mestu treba tražiti i istraživati mit o Kej-Kavusu, Rustemu i Divanu iz Mazandarana? Da li je Mazandaran isti Dar al-Molk koji se u poslednjih nekoliko vekova naziva delom severnog Irana ili dalekom zemljom? Iako neki naučnici i istoričari, s obzirom na ubedljive razloge koje navode, veruju da je legenda o Haft Khan Rustema nastala negde izvan Mazandarana u Iranu, dokazi kao što su imena nekih ljudi, mesta i nas vode nas u severne zemlje Irana.

(Riznica tajni)

Firdusi – najveći istočni epski pesnik

Jelena Batovac

jelena.batovac53@gmail.com

Miljana Živić

miljanazivic2001@gmail.com

Ovaj veliki pesnik rođen je oko 940. godine u Tusu, u provinciji Horasan. O njegovom životu dosta toga ne znamo, te je njegova sudbina ostala obavijena velom legendarnih priča u kojima se činjenice prepliću sa romantizovanom vizijom događaja iz prošlosti. O Firdusijevom pravom imenu nema preciznih podataka, a sam nadimak *Firdusi* znači *rajski* i može se čuti i u oblicima *Firdausi* i *Firdousi*. Ovog pesnika nazivaju još i *Abul-Kasim*, u značenju *otac Kasimov*, te to ne možemo smatrati njegovim ličnim imenom. Pretpostavlja se da bi njegovo puno ime glasilo *Abul-Kasim Mansur Firudsi*.

Firdusijev život – preplitanje legende i stvarnosti

Firdusi je potekao iz plemićke porodice, a smatra se da je, stekavši od oca dobro obrazovanje, znao da čita i arapski i pahlavi. Dok je pesnik bio mlad, samanidski namesnik u Tusu okupio je ljude koji su dobro poznavali persijsku narodnu tradiciju, legende i istoriju sa ciljem da izvrše redakciju stare *Hodajname*. Ova knjiga čuvala je stare izreke i poslovice, persijsku istoriju do pada sasanidske dinastije, legendarne priče i narodni duh. *Hodajnama* je privukla Firdusijevu pažnju, a redakcija je za njega bila izuzetno važna jer je u njoj mogao da saznaje o događajima i običajima iz prošlosti u novopersijskoj obradi. Međutim, Firdusi nije bio prvi persijski pesnik koji je pozeleo da narodnu tradiciju i istoriju pretoči u stihove, već je to pre njega započeo pesnik *Dakiki*. Pre smrti uspeo je da ispeva tek oko hiljadu distiha u kojima je govorio o dolasku Zaratustrine vere u Iran.

Pristup redakciji *Hodajname* otvorio je Firdusiju vrata ka stvaranju velike epopeje – *Šahname*. Njemu je u velikoj meri pomoglo to što je Dakiki već ispevao stihove o Zaratustri, jer sam Firdusi tako nije morao da peva o materiji koja se kod ortodoksnih muslimana smatrala prilično kontroverznom, već se nadovezao na Dakikijeve stihove. Rad na ovom epohalnom delu Firdusi je započeo u svom najzrelijem dobu, oko 975.

godine. Kada je naišao na odobravanje namesnika u Tusu povodom svojih prvih stihova, oduševljeno je nastavio da stvara, i to u Tusu. Oko 999. godine prva redakcija *Šahname* bila je završena. Ovo vreme bilo je trenutak velikih istorijskih previranja, što se nepovoljno odrazilo na živote pesnika, pa tako ni Firdusijev ep nije odmah zadobio svu pažnju koju zaslužuje.

Firdusi je tada odlučio da svoj životni put nastavi na dvoru šaha Mahmuda od Gazne, a da bi na njega bio primljen, morao je da se dokaže pred trojicom priznatih dvorskih pesnika. Nakon što je u tome uspeo, šah ga je srdačno primio na dvor i pružio mu svoju veliku naklonost. Zadivljen Firdusijevim stihovima, Mahmud mu je obećavao po hiljadu zlatnih dinara za svaku narednu hiljadu distiha. Prema predanju, on je ovu nagradu želeo da primi tek po završetku svog posla jer je nameravao da nešto posebno sa tim novcem učini. Ipak, Firdusijev život u Gazni doneo mu je i mnogo nedaća. Njegovi neprijatelji na dvoru ubeđivali su Mahmuda u to da Firdusijevo stvaralaštvo nije originalno i posebno, već sve čari leže u temi o kojoj peva. Pored toga, tvrdili su da je jeretik, kao i da je spreman da svoj rad nastavi na nekom od neprijateljskih dvorova. Uprkos svim ovim neprilikama, Firdusi je svoj veliki spev uspeo da završi 1010. godine, ali ga je umesto očekivane velike nagrade dočekalo neprijatno iznenađenje.

Prema legendi, plemić Mejmendi ubedio je Mahmuda da Firdusiju ne podari obećano zlato već srebrne dirheme. Iznenađeni, a nadasve ogorčeni Firdusi ovu novu nagradu plahovito podeli na tri dela, te jedan deo dade banjskom poslužitelju, jedan Ajazu – donosiocu, a trećim plati čašu piva. Nakon ovih burnih događaja napisao je *Satiru na šaha Mahmuda*, a legenda kaže da ju je predao Ajazu, Mahmudovom miljeniku. Ozlojeđen, Firdusi je pobjegao iz Gazne.

Malo je podataka, pa čak i legendarnih priča, o tome kako je Firdusijev život tekao nakon ovih događaja. Veruje se da je otišao u Bagdad, gde ga je srdačno primio halifa Kadir Bilah i gde je ispevao nekoliko arapskih kasida i svoj drugi značajni ep – *Jusuf i Zulejha*. Ipak, Kadir Bilah strepeo je od osвете šaha Mahmuda, pa je zamolio Firdusija da napusti Bagdad. Pesnik nakon toga otputova u Kuhistan, gde je namesnik Nasir-Leku nastojao da ga pomiri sa Mahmudom. Nakon svega toga, Firdusi se vratio u rodni Tus, a u njemu je i umro nakon 1020. godine. Legenda kaže da tuski sveštenik nije hteo da sahrani ovog pesnika kako to običaji nalažu, jer je tvrdio da je Firdusi poštovao mazdeizam. Prihvatio je da ga propisno sahrani tek nakon što je sanjao Firdusija kako u raj u biva okružen božanskom svetlošću. Prema predanju, priča o nesrećnoj sudbini ovog pesnika završava se tako što je Mahmud uvideo da je nečasno postupio prema Firdusiju, te mu je poslao karavan zlata. Upečatljiv je deo legende koji kaže da je, dok je velelepni karavan ulazio na jednu gradsku kapiju, pesnikovo telo isnosili su kroz drugu da bi ga sahranili.

O Firdusijevom životu pisao je Hajne u delu *Romancero*, a sa njim je bio upoznat i Jovan Jovanović Zmaj, koji je preveo Firdusijevu životnu poemu, pod naslovom *Pesnik Firdusi*. Pošto se o pesnikovom životu ne zna puno, ostaje nam da se u određenoj meri oslanjamo na legende. Predanje o prvom delu Firdusijevog života čini se u velikoj meri sličnim istini. Ipak, od njegovog odlaska u Gaznu javljaju se brojne problematične tačke u legendi. Na primer, ona tvrdi da je šah Mahmud poručio *Šahnamu*, iako je Ferdusi na njegov dvor došao kada je prva redakcija epa već bila završena. Takođe, legenda ne spominje poteškoće na dvoru izazvane Mahmudovom osionošću i željom da pesnike drži u vlasti. Takođe, legenda ima tendenciju da određene alegorije iz Firdusijevih dela tumaču bukvalno, a jedan od rezultata takvog tumačenja jeste upravo verovanje o podeli srebrnih dirhema na tri dela. Po biografu Aruziju, Firdusijeva nagrada bila je 20 000 srebrnih dirhema, što ipak vredi više od onoga što legenda predstavlja. Takođe, ne deluje moguće da je Firdusi *Satiru na šaha Mahmuda* dao Ajazu, pošto se u tim okolnostima ne bi mogao vratiti u Gaznu niti Tus. Istina je da je deo života nakon boravka u Gazni proveo u Bagdadu, kao i da je umro u svom rodnom Tusu nakon 1020. godine. Može se pretpostaviti da u priči o svešteniku, kao i Mahmudovoj zakasneloj nagradi ima doze istine, mada sa sigurnošću možemo tvrditi da je deo predanja o gradskim kapijama neistinit.

Portret jednog pesnika

Kada je reč o Firdusijevom karakteru i moralnim crtama, na osnovu njegovih postupaka i književnog dela može se zaključiti da je bio mudar i misaon čovek koji se pridržavao svojih etičkih principa. Iako je, kako je vreme nalagalo, morao ponegde da pohvali šaha Mahmuda, nikada to nije naglašavao niti bio ponizan, a neretko je u svojim stihovima isticao besmisao slave i materijalnog bogatstva. Bio je čovek blage naravi koji je osećao veliku ljubav prema svojoj zemlji. Krasila ga je umerenost, a u njemu nikada nije preovladavao osećaj mržnje prema onome što mu je strano. Ni u jednom svom religijskom ili moralnom uverenju nije se prepuštao strujama verske mržnje i fanatizma.

Firdusijevo delo

Firdusi je prema mnogim naučnicima jedan od najvećih epskih pesnika Istoka, a uz Homera najveći epski pesnik svih vremena. Celo Firdusijevo stvaralaštvo možemo podeliti na lirski i epski deo.

Firdusi kao liričar

Firdusi je najpoznatiji kao epičar, ali je pisao i lirske pesme. Međutim, ostalo je svega oko desetak lirskih pesama rasutih po raznim spisima i antologijama. Herman Ete, nemački iranista, izdao je u *Izveštajima Bavarske Akademije nauka* 1872/1873. godine pedeset Firdusijevih pesama, ali je kasnije za neka od njih utvrđeno da ne pripadaju Firdusiju. Najbolju predstavu o tome kakav je Firdusi kao liričar možemo dobiti nakon čitanja izvesnih lirskih delova u njegovom epu *Šahname* kao što su npr. *elegija o smrti njegovog sina*, *opis prirodnih lepota mazenderanskih* (Mazenderan je planinski deo Persije), *lepi stihovi u slavu vina*, neke apostrofe sudbine i smrti i sl.,

koji najbolje svedoče o Firdusijevoj lirskoj snazi. Firdusi kao epičar Epska Firdusijeva dela su junačko-istorijski ep *Šahnama* i religiozno-romantčni *Jusufi Zulejha*.

Šahnama

Šahnama je ogromna junačka epopeja, a osnovna ideja je borba svetla i mraka, tj. Iranaca i Turanaca. Podeljena je na pedeset vladavina, prema pedeset vladara koji su vladali Persijom i svetom.

Vladavina prva tri kralja, Gajumarta, Hušenga i Tahmuras, traje sto godina i njihovi likovi su prilično nejasni. Četvrti vladar je slavni Džemšid ili Džem, koji je prema predanju vladao 700 godina i doba njegove vlasti je bilo tzv. zlatno ili rajsko doba na zemlji. Nakon što se Džemšid osilio, narod je pozvao na presto arapskog kneza Dahaka.

Novi vladar je bio surov i zao, a čak je sklopio i savez sa đavolom. Na leđima je imao dve zmije koje su se hranile ljudskim mozgovima, pa su mnogi Persijanci nastradali. Kada je došao na redu sedamnaesti sin kovača Kavea, kome su već šesnaestoricu sinova ubili, Kave se pobunio. Džemšidov potomak Feridun mu se pridružio i porazili su Dahaka. Nakon toga je Feridun mudro vladao još 500 godina a zemlju je podelio sinovima Selmu, Turu i Iredžu. Selm i Tur ubijaju svog najmlađeg brata jer mu je otac dodelio navodno najbolju zemlju, Iran, a onda kreću krvavi ratovi između Irana i Turana. Sedmi vladar koji dolazi na presto je Minučih, sin Iredža, za čije vlasti se pojavila čuvena kneževska porodica, koja će narednih nekoliko vekova biti od izuzetnog značaja, a među kojima su najčuveniji sistanski knez Sam, njegov sin Zal i unuk Rustem, najveći persijski junak. Ove borbe između Iranaca i Turanaca često podsećaju na sukob Grka i Trojanaca u *Ilijadi*, a Rustem, kao najistaknutiji junak, podseća na Ahila. U ovo vreme rađaju se dve velike ljubavi persijske književnosti, ljubav Rustemovih roditelja Zala i Rudabe, kao i poema strasti između Bižena i Meniže, koja podseća na Romea i Juliju, ali se na kraju obe ljubavi završavaju srećno.

Pored toga značajne su i epizode u kojima Rustem u neznanju ubija svog sina Suhraba, ona u kojoj se u princa Sijavuša zaljubljuje njegova maćeha i na kraju Rustemova smrt, kada on strada od ruke velikog junaka Isfendijara. Sledeće dinastije na vlasti su Pišdadovci (pers. piš = prvi, pred) i Kejanovci (pers. key = veliki) i svi događaji koji su u vezi sa njima su dokazani i imaju realnu osnovu. Jedan od zanimljivijih delova jeste period kada se vladar Darab (Darije) oženio ćerkom grčkog kralja, ali je ona uskoro proterana u Grčku gde je rodila sina Iskendera, tj. Aleksandra, koji će kasnije kao Aleksandar Veliki osvojiti Persiju. U dvadesetoj vladavini je opis Aleksandrovih ratova i osvajanja, a nakon njegove smrti, period od pet i po vekova je ostavio malo tragova u narodnoj tradiciji, a samim tim i u *Šahname*. U sledećih dvadeset devet vladavina su sasanidski vladari, a kada ih Firdusi opisuje drži se istorije mada se mogu naći i mitovi i legende. Vladari koji se tada ističu su Ardešir, Behram Gur, o kome Firdusi govori kao o velikom vitezu, ljubavniku, lovcu i ljubitelju balova i zabava, zatim Husrev I, mudri vladar za vreme koga je živio i Buzurdžmihr (prisutan je u mnogim persijskim narodnim umotvorinama) a tada je otkriven i šah. Takođe se govori i o Husrevu II Pervizu, čija je vladavina ostavila dosta tragova u narodnoj tradiciji. Od poslednjih sedam vladavina najznačajnija je vladavina Jezdigarda III, čijom se smrću u bici kod Kadisije ep i završava, posle čega Arapi osvajaju Persiju.

Neke od karakteristika *Šahname* su to što nema glavnog junaka već sadrži mnogo junaka i radnji, a možemo reći da je glavni junak zapravo narod koji se bori za svetlost i slobodu od početka do kraja epa. *Šahnama* je savršeni spoj narodnog verovanja, mitologije i prošlosti, a pored toga sadrži sve osobine velikog epskog dela, kao što su opširnost, objektivno i mirno kazivanje, česta ponavljanja, mitska geografija, čuda, proricanje događaja, hiperbole i sl. Zanimljivo je i to što su turanski junaci i njihovi podvizi vrlo objektivno i iscrpno opisani, što samo povećava vrednost ovog epa. Od svih likova najviše se ističe junak Rustem koji poseduje sve ljudske osobine, a kako Fehim Bajraktarević kaže, često podseća na našeg Marka Kraljevića. Prvi deo epa, tj. do Rustemove smrti je bolji, zanimljiviji i bliži evropskom shvatanju epike od drugog dela koji se više drži istorijskih činjenica. *Šahnama* je po mnogo čemu slična epskim delima raznih književnosti, pa takođe i našim narodnim epskim pesmama.

Likovi žena su skromno opisani i nijedan nije dominantan u onoj meri u kojoj su to muški likovi. Sve ovo je i razumljivo imajući u vidu period u kome je Firdusi stvarao, ali i činjenicu da je centar epa vlast i rat, a žene nisu ni u jednom od njih imale značajniju ulogu, pa samim tim nisu ni u narodnim predanjima bile isticane, a shodno tome ni u *Šahnami*.

Stihovi *Šahname* su izuzetno lepi, puni stalnih epiteta i fantastičnih hiperbola. Ton kazivanja je prilagođen onome što se u tom trenutku kazuje, a jezik je čist i bez mnogo arapskih reči. Nemački prevodilac i pesnik, Fridrih Rikert je jednom rekao: „U čemu se uopšte razlikuje Firdusi od Homera? Samo u tome što ima nešto manje tela, a mnogo više duše.“

Postoji preko 40 rukopisa *Šahname*, ali su oni većinom mladi i nejednaki. Dva najstarija su londonski (od 1276/1277) i petrovgradski (od 1333), koji su napisani oko 300 godina nakon Firdusijeve smrti. Smatra se da je original imao između 45.000 i 54.000 dvostiha, a sam pesnik je taj broj zaokruživao na 60.000 dvostiha odn. 120.000 stihova. Potpuno i autentično delo danas ne postoji jer su mnogi prepisivači neke stvari menjali ili dodavali. Jednu od najboljih studija o Firdusijevom delu pod nazivom *Iranski nacionalni ep* je izdao nemački orijentalista Neldeke.

Šahnama je prevedena na arapski, turski, a u Evropi, kako Fehim Barjaktarević navodi, kompletan prevod postoji na samo na engleskom, francuskom i italijanskom.

Uticaj *Šahname* na razvoj ne samo persijske već i svetske književnosti je ogroman. Odmah nakon Firdusijeve smrti pesnici su probali da nastave ono što je on stvorio i da se nadovežu na njega ali nikada nisu uspeali da ga nadmaše. Ovaj ep je uticao i na tursku i urdu književnost, a polako persijska tradicija se proširila i na Jermeniju, Kavkaz i celu Rusiju ostavljajući za sobom trag u narodnim verovanjima, pesmama i umotvorinama drugih naroda.

Iako se nakon dešifrovanja klinastog pisma utvrdilo da *Šahnama* jednim delom nema veze sa istorijom i stvarnošću, niko ne može osporiti njen ogroman uticaj na sam razvoj celog Istoka.

„Nenadmašan kao epičar, suptilan kao liričar, Firdusi je zaista osobena i jedinstvena pojava u čitavoj književnosti Istoka, jer ga pored velike snage, dubine, istrajnosti, patriotizma i nepresušne inspiracije karakteriše i nešto samo njemu svojstveno, opojno, sugestivno i nedodirljivo. Baš ta tajanstvena, a istovremeno suštinska osobina svakog velikog umetničkog delanja čini da Firdusi, uz Homera, kao što je već istaknuto, predstavlja one neprevaziđene vrhunce epskog pesništva“ (Barjaktarević, Fehim: *Pregled istorije persijske književnosti*, štampa Novi dani, Beograd, 1978, str. 35).

Literatura

Barjaktarević, Fehim: *Pregled istorije persijske književnosti*, Naučna knjiga, Beograd, 1979, str. 21-35.

پسند بر جو باد اندر آمد ز کرد
 بر تاج پسته ز کرد زوش
 برق تیغی بران شهر مرد
 ز بالاجاک اندر آمدش

شماره کشن بکیت ناسان
 برشتند کردان ایران مان

Kratak pregled Šahname

Marko Stojković
marko.stojkovic01@gmail.com

„Kuće u kojima danas živimo utopiće se na kiši i sunčevoj svetlosti i propadaće, ali oluja i kiša nikada neće pokvariti palatu koju sam sagradio svojom poezijom.”

Firdusi

Šahnama, što doslovno znači 'Knjiga o kraljevima', strukturisana je prema mitskoj i istorijskoj vladavini 50 persijskih kraljeva. Ep se grubo može podeliti na tri dela: prvi deo govori o mitskom stvaranju Persije i njenoj najranijoj mitskoj prošlosti; drugi deo govori o legendarnim kraljevima i junacima Rustemu i Suhrabu; treći deo spaja istorijsku činjenicu sa legendom, govoreći o polumitskim avanturama stvarnih istorijskih kraljeva.

Kratak pregled:

Prvi deo:

Otvora se kosmografijom i stvaranjem sveta ni iz čega.

- Vladavina Džemšida 700 stotina godina.
- Vladavina Zahaka, zlog kralja zmija, koga je kovač konačno ubio.
- Vladavina Feriduna i njegovih sinova.

Drugi deo:

- Rođenje i vladavina Zala.
- Rođenje njegovog sina Rustema.
- Rustemova vladavina u trajanju od 300 godina, tokom kojih on prevazilazi sedam herojskih iskušenja i mnoge demone, ženi se Tehminom.
- Rođenje Suhraba.
- Suhrabova smrt od strane njegovog oca Rustema.

Treći deo:

- Vladavina i avanture, između ostalih: Kej-Husrev; Sijavuš; Gošasp; Esfandijar; Darije; Aleksandar, i Behram Gur.

Priča o Zalu, Rustemu i Suhrabu

Sam se oženio neimenovanom dvorjankom.

Njihov sin **Zal** oženio se **princezom Rudabom**, ćerkom kralja od Karbola.

Njihov sin **Rustem** oženio se **princezom Tehminom**.

Suhrab je njihov sin.

Ovo je priča o četiri generacije, o očevima i sinovima, hrabrosti i veštini, ljubavi i časti, ratu i tuzi, i o očevima koji greše – ponekad ispravljajući svoje greške, ponekad zaboravljajući. Ova tema očeva i sinova se ponavlja kroz ceo ep.

Priča o Zalu

Rođenje i detinjstvo Zala:

Kralju Samu se rodio sin Zal, ali beba ima kosu belu kao sneg. Sam misli da je njegov sin ili starac ili demon i naređuje da bebu odnesu u podnožja planina Alborz i ostave tamo.

Alborz su planine napravljene od dragulja.

Zala je pronašao magični Simorg, ptica poput feniksa sa crvenim i zlatnim perjem koja ima svoje gnezdo na vrhu planine. Ona nosi bebu do svog gnezda i odgaja ga kao svog.

Nekoliko godina kasnije, kralj Sam se u proganjajućem snu podseti kako se loše poneo prema svom sinu. Sam oseća kajanje i kreće u planine Alborz da vidi da li je njegov sin možda još uvek živ.

Nalazi svog sina kao odraslog zgodnog mladića, dobro odgojenog od strane ptice. Zal ne želi da napusti Simorga, ali mu ona daje jedno od svojih pera i govori mu da ako ikada bude u nevolji mora da spali pero i ona će mu priskočiti u pomoć.

Zal i Rudaba:

Zal čuje opis o Rudabi, Mehrabovoj kćeri, koja ima „trepavice kao gavranova krila... mesec... njeno lice“. Zal se zaljubljuje u opis. Rudaba čuje jednaku pohvalu o Zalu i njegovoj „mamutskoj snazi“. Oni se upoznaju, ali prijatelji Rudabe je zadirkuju da se zaljubila u čoveka bele kose odgajenog u ptičijem gnezdu. I Zal je podjednako zabrinut, jer je Rudaba predač zlog kralja zmija, Zahaka. (Zahak uzgaja zmiju na svakom svom ramenu koja mora biti hranjena ljudskim mozgom.)

Uprkos ovim preprekama oni obećavaju da će se sresti, Rudaba se nudi da pusti kosu kao Zlatokosa sa njene kule kako bi Zal mogao da se popne i vidi je. Zal ne želi da je povredi, pa umesto toga koriste konopac. (Tema mnogih slika.) Obećavaju jedno drugom svoja srca i da ne mogu voleti nikog drugog. Porodice pristaju na njihov brak, čime se prevazilazi negativan uticaj prošlosti. Njihovo venčanje traje 30 dana.

Priča o Rustemu

Rustemovo rođenje

Rođenje i detinjstvo Rustema:

Rudaba je trudna, u velikim bolovima i ne može da se porodi. Zal se seća Simorgovog pera. On ga spali i pojavi se Simorg. Ptica naređuje i organizuje prvi porođaj carskim rezom, dajući Rudabi lekovito bilje i milujući je svojim perjem. Rudaba rađa ogromnog sina, „lavića“, Rustema.

Rustem je čudotvorna beba i izrastao je u dečaka za 5 dana, a u visinu i snagu mladića za nekoliko nedelja. Kao dete on je jedini u stanju da ubije belog slona koji nezaustavljivo divlja palatom.

Bela planina:

Rustem je poslan na Belu planinu da se oslobodi pobunjenika. Preruši se u trgovca koji nosi so, znajući da im je potrebna so i da će želeći da kupe. On je sam savladao pobunjeničku tvrđavu i proglašen je šampionom.

Rustemov konj Rahš:

Rustem hvatajući Rahša

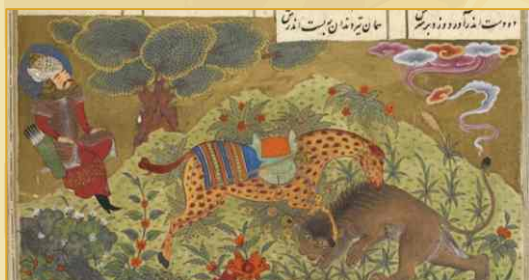

Rustemu treba konj i tako svi konji u kraljevstvu paradiraju ispred njega. Stavlja ruku na leđa svakog konja i svaki konj se kopča pod njegovom snagom, a stomak im dodiruje tlo. Tada ugleda mlado ždrebe, „hrabro kao lav, visoko kao kamila, snažno kao slon“. Niko ne zna kome pripada ždrebe i niko ga ne može uhvatiti. Rustem je jedini koji može da uhvati i osedla ždrebe. On kaže da će ždrebe biti njegov ratni konj i naziva ždrebe, Rahš, Munja.

Rustemovih sedam herojskih iskušenja:

Rustem kreće da oslobodi kralja Kej-Kavusa od demona. Na putu prolazi kroz sedam testova, pomalo kao Herkul. Oni su poznati kao sedam herojskih iskušenja i tema su mnogih slika.

Rahš boreći se protiv lava

1. Lav: Rahš galopira dva dana puta u jednom danu. Odmaraju se i pojavljuje se lav. Rahš ubija lava dok Rustem spava

2. Pustinja: Rahš i Rustem se gube u suvoj pustinji i skoro umiru od žeđi. Njihove molitve dovode ovcu koja ih vodi do potoka.

Trijumf nad zmajem.

3. Zmaj: Dok Rustem spava, pojavljuje se zmaj. Rahš udari kopitom o zemlju, zmaj nestaje i Rustem se budi. Rustem je ljut na Rahša što ga je probudio. Ovo se dešava još dva puta. Svaki put Rustema spašava njegov konj, ali ga svaki put Rustem ukori. Konačno Rustem vidi zmaja. Bore se, Rahš ujede zmaja, a Rustem mu odseče glavu.

4. Veštica: Nađu gozbu sa hranom raširenom ispod nekog drveća i sednu da jedu. Pojavljuje se lepa žena koja ih pozdravlja. Rustem hvali njenu lepotu i Boga što ju je stvorio. Ali ona menja oblik u odvratnu zastrašujuću vešticu. Rustem je uhvati i ubije.

Rustem zarobljava zmaja

5. Bitka sa Uladom: Dok Rustem spava (svi veliki heroji moraju da spavaju!) Rahš odluta u polje i počinje da jede useve. Seljak je besan. Rustem se bori protiv Seljak i iščupa mu uši. Seljak dobija heroja Ulada da ga predstavlja. Ulad stiže sa čitavom vojskom. Rustem sam uništava celu vojsku.

Zatim pita Ulada da li zna gde drže kralja Kavusa. Ulad je toliko impresioniran Rustemom da mu nu di da bude njegov vodič i zaštitnik. Rustem se bori protiv Aržanga

6. Kralj demona Aržang: Nailaze na logor demona. Rustem i Rahš ubijaju kralja demona Aržanga, a ostali demoni beže. Nastavljaju dug put do kralja Kavusa.

Rustem ubija Belog demona

7. Beli demon: Zamak kralja Kavusa opsedaju demoni. Rustem čeka dok ne dođe zora i demoni zaspu. On ih ubija. Oni uhvate Belog demona i iseku mu jetru. Kavus je oslobođen. Imaju sjajnu zabavu.

Tehmina: Rahša hvataju turski konjanici dok Rustem spava. Rustem odlazi kralju Semengana za pomoć. Tehmina, kraljeva ćerka je čula za Rustema i zaljubila se u njegov opis. Ona ulazi u njegovu sobu dok on spava, a on se budi da vidi njenu lepotu, „elegantna kao čempres...” Zaljubljuju se i venčavaju. Tehmina pomaže da se Rahš vrati. Rustem se ne zadržava dugo i odlazi u nove pohode. Pre nego što ode, Rustem daje Tehmini narukvicu od dragulja, a ako imaju dete, ona će je dati bebi.

Ako je devojčica ona može da je nosi u kosi, ako je dečak treba da je nosi na ruci. Rustem odlazi i Tehmina ga više nikada ne vidi.

Suhrab:

Tehmina rađa dečaka Suhraba. Sa deset godina Suhrab pita ko mu je otac. Tehmina mu kaže da je to šampion Rustem i daje Suhrabu narukvicu. Ona kaže Suhrabu da krije da je on Rustemov sin, jer se boji da će biti pozvan u rat kao njegov otac, i da ga više nikada neće videti. Suhrabu je dat divan konj (Rahšov sin). Njegova snaga postaje nadaleko poznata i kralj ga šalje u rat (bez znanja Suhraba, rat se vodi protiv Rustema).

Borba Suhraba i Rustema:

Suhrabova smrt

Suhrab i Rustem se sreću na bojnopolju i ne poznaju se. Rustem je zadržan Suhrabovom snagom. Suhrab oseća da bi ovo mogao biti njegov otac i kaže Rustemu da se ne bori. Rustem misli da Suhrab pokušava da ga prevari. Dakle, Suhrab se sprema da ubije Rustema. Rustem mu govori da pravi heroj nikada ne ubija pri prvom udaru i Suhrab ga pušta.

Suhraba je ubio Rustem:

Ponovo se bore, ali Suhrab je nervozan i nesiguran. Ne želi da se bori i Rustem odmah smrtno rani Suhraba. Dok Suhrab umire, on opisuje kako je tražio svog oca i pokazuje Rustemu narukvicu. Rustem shvata da je ovo njegov rođeni sin. Suhrab umire, a Rustem je preplavljen tugom „pretvori svoje blistave dane u najmračniju noć.

Rustem održava kraljevsku sahranu za svog sina.

„Kako se ova čuvena knjiga bliži kraju, zemlja će biti puna priče o meni, ko god ima inteligenciju, rasuđivanje i religiju, izliće me blagoslovima nakon što umrem. Ali neću umreti posle ovoga, ostaću živ, kao što sam rasuo semena govora.“ Firdusi

سازمان اسناد و کتابخانه ملی
جمهوری اسلامی ایران

انجمن ملی پژوهش‌ها و میراث فرهنگی